

Nystart i sorgens Srebrenica

Alltsedan första dagen i Sverige levde trebarnspappan Alija för den dag han skulle få återvända till Bosnien. Nu har drömmen blivit verklighet – med stöd från utbildningsförvaltningens återvändningskontor.

LÄRA Stockholm har besökt Srebrenica 15 år efter massakern då omkring 8 000 muslimska män miste livet.

Nyss hade jag ingenting, men det här, det är verklig rikedom, säger den omskolade jordbrukaren Alija, silande det nyskördade vetet mellan fingrarna.

Före kriget var han krögare, men hela restaurangen skyfflades ut med bulldozrar i floden Drina, som bildar gräns mellan dagens Serbien och Bosnien-Hercegovina.

Alija vill inte medverka med sitt efternamn i tidningen. Under slutskedet av inbördeskriget var han brigadchef i Drinadalen nära Srebrenica, och han känner ännu en viss oro för att bli eftersökt av forna fiender.

– Men jag är i stort sett trygg nu, jag är helt obehäpnad och det händer att jag dricker kaffe med den serbiske före detta brigadchefen.

Den ödesdigra sommaren 1995 var Alija en av de muslimska män som lyckades fly hals över huvud längs den tio mil långa och minerade reträttvägen till Tuzla. Familjen hade lämnat enklaven två år tidigare, och 1998 var de återförenade igen, i Sverige.

Barnen har integrerats väl, Alijas fru jobbar ännu som städare i Sverige, och hon kommer att bli kvar åtminstone till dess att yngsta dottern, 17 år, har slutfört sin utbildning.

Alija ser tillbaka på åren i Sverige med missmod, integrationen gick mycket dåligt i hans fall. Han sattes under massiv medicinerings eftersom han led svårt av depressioner och posttraumatiska stressymtom. Så småningom blev han anvisad någon yrkespraktik, ett städjobb, men det lossnade aldrig, han lärde sig nästan ingen svenska alls.

– Men jag är dubbelt tacksam, dels för att man tog emot oss när vi var på flykt, dels för att jag fick hjälp att återvända.

TEXT: MARTIN ROSENGREN
FOTO: LARS NYMAN

Väldigt mycket har hänt sedan den förra brigadchefen Alijas senaste kontakt med Emina Krzović i Stockholm. Inom kort levereras 23 kor till gården, vattnet är redan framdragat, höet ligger utportionerat.

Alija är påtagligt ivrig och stolt över att få visa upp det välmående jordbruket för Emina Krzović, samordnare på återvändningskontoret i Stockholm och Alijas tidigare handläggare. Väldigt mycket har hänt sedan deras senaste kontakt.

Totalt ingår 59 jordbrukare i det nystartade kooperativet. Alija visar oss tre ton nyskördat vete, fem hektar majs, växthusodlingar med paprika och tomat, fruktodlingar som kommer att sköras för första gången nästa år, och en nybyggd ladugård med plats för 23 kor som ska levereras alldeles snart. Emina Krzović är lika glad och rörd som Alija, de skrattar tillsammans, med fuktiga ögon.

– Det här visar hur oerhört mycket man kan uppnå, trots att insatsen från utbildningsförvaltningens sida är ganska blygsam. Alija har fått ett nytt liv, och han bidrar även med jobb och sysselsättning till andra, säger Emina Krzović.

Vi träffar Emina Krzović i samband med 15-årsmanifestationerna av folkmordet i Srebrenica. Den 11 juli är officiell minnesdag efter massakern, och varje år begraver man nyidentifierade offer från massgravarna.

Det är en absurd och fullständigt överrumplande upplevelse att stå mitt bland hundratals nygrävda gravar och tiotusentals sörjande i solgasset på minnesplatsen i Potocari. En vit fjärl tycks ha svårt att få tillräckligt med luft under vingarna, den landar på otaliga uppradade likkistor men tar hela tiden ny sats, från den ena svepningen till den andra under den långa bönen.

Emina Krzović stöter ofta på en ganska nervös svensk inställning till återvändningsverksamheten, som vid en första anblick kan tyckas harmoniera med de främlingsfientliga rörelsernas visioner om att kasta ut eller ”reparera” oönskade utomnordiska invandrargrupper.

Kistorna förbereds i den nedlagda batterifabriken och före detta FN-basen i Potocari. Identifieringsarbetet har försvarats av att förövarna grävde upp och flyttade massgravarna för att sopa igen spåren. Denna sommar begravdes kvarlevorna efter 775 offer.

– Resonemanget är bakvänt. Återvändningskontoret ger stöd till helt frivillig återvandring, en rättighet som regleras i artikel 13 i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, säger Emina Krzović.

Återvändningskontorets stöd till frivillig återvandring är en unik verksamhet som inte finns i någon annan svensk kommun, varför kontoret belastas med ärenden från hela landet inom ramen för de riksomfattande projekten. Bosnien-Hercegovina, Irak och Somalia är just nu de vanligaste återvändningsdestinationerna.

– Serber som vill återvända till Kosovo är de mest komplicerade ärendena just nu, säger Emina Krzović.

Hon ser gärna att hon får kolleger runtom i landet och planerar därför att erbjuda seminarier till andra kommuner.

Att återvändningskontoret är en del av utbildningsförvaltningen har historiska orsaker. Stockholms stad deltog mycket aktivt i återuppbyggnaden av det utbombade Tredje gymnasiet i Sarajevo, och när det började dyka upp återvändningsärenden hamnade dessa hos teamet som redan jobbade med Bosnien.

– Men närheten och direktkontakten är guld värd när det handlar om att skraddars yrkespraktik och utbildningsinsatser, säger Emina Krzović.

Alijas ärende handläggs just nu av Center för lokal utveckling, CLU, i Osatica, nära Srebrenica. Kontoret huserar i en skola, utbombad sedan kriget men ändå i drift. Stockholms stad har tagit initiativ till och deltagit i uppbyggnaden av åtta CLU-kontor i Bosnien-

FAKTA/ STOCKHOLMS STADS ÅTERVÄNDRINGSKONTOR

Sedan 1997 en kommunal satsning för nya stockholmare som frivilligt önskar återvända till sitt hemland. Återvändningskontoret är en del av utbildningsförvaltningens uppdragsavdelning.

Verksamheten delfinansieras med projektmedel från bland andra Migrationsverket och Europeiska flyktingfonden (ERF).

Handlägger omkring 60 ärenden per år. Förutom dessa omfattande handlägningsärenden bistår kontoret med enkel rådgivning till omkring 150 klienter per månad.

Arbetar tillsammans med CLU-kontoren i Bosnien-Hercegovina efter en åttastegsmodell som gör hela processen tydlig för återvändrarna.

Framtida återvandrare? En svensk-bosnisk familj från Eslöv besöker kontoret i Osatica. Barnen leker i den utbombade skolan samtidigt som föräldrarna informerar sig om möjligheterna till stöd för frivillig återvandring.

Hercegovina. Vägen till kontoret och byn är knappt farbar.

– Srebrenica har fått mycket bistånd, men genom att placera CLU-kontoret strax utanför så når vi ut där behovet av kommunal service är ännu större, säger Emina Krzović.

Dagens regler medger inte att man tar med sig ekonomiskt bistånd utanför landet, men tack vare en komplicerad procedur lyckades återvandringskontoret ordna med dispens och bidrag för tillfälligt dubbelboende i de båda länderna. Därmed kunde åtta praktikanter genomföra yrkespraktik i fem månader.

CLU i Osatica kopplade ihop Alija med lokala organisationer och biståndsorganisationer och han fick utbildning i bland annat modern växthusodling.

– Fyra av åtta personer har nu jobb efter många år av arbetslöshet i Sverige, konstaterar Emina Krzović.

Den ekonomiska insatsen från återvandringskontorets sida var blygsam. Alija och de andra kooperatorerna sö-

ker nu lokala biståndsmedel, samtidigt som de lånar och investerar egna medel i verksamheten.

Även Alijas fru kommer att återvända fullt ut. Barnen, den 17-åriga dottern och två äldre söner, avgör själva hur de ska göra i framtiden. Europa är inte större än att det går att hålla kontakten och hälsa på varandra så ofta som det är möjligt, enligt Alija.

– Men vill de komma hit så finns det jobb åt dem på gården, allt är förberett till 100 procent.

Han räknar med att bli helt fri från de posttraumatiska stressymtomen och har slutat med medicineringen.

– Min medicin är att se tomaterna växa från den ena dagen till den andra. Hjärtat och själen får sitt här, och varje dag kan jag besöka mina gravar.

Emina Krzović efterlyser nationella riktlinjer för hur återvandringsfrågan ska hanteras i Sverige.

– För flyktningmottagningen finns en färdig apparat. När du ska återvända, vilket är en extremt komplicerad

process som kräver oerhört mycket av individuell anpassning – då finns inga riktlinjer alls.

Stöd till frivillig återvandring medges inte för pensionärer. En annan politik skulle kunna leda till en formidabel störtflod av nya ärenden, tror Emina Krzović.

– Tusentals och åter tusentals drömmer om att få dö i sitt hemland.

Emina Krzović menar att stöd till frivillig återvandring leder till besparingar på många andra områden och frigör resurser som kan användas bättre.

– Vi har utvecklat en metod som kan tillämpas på alla, oavsett var i världen man kommer ifrån. Tänk bara om vi kunde hjälpa fler!

Emina Krzović drömmer själv om att återvända till Bosnien-Hercegovina.

– Säkert blir det så, jag vet bara inte när. I så fall hoppas jag att Sverige betraktar mig som sin egen diaspora. Jag fortsätter att vara Sveriges resurs på distans, det är poängen med uttrycket ”cirkulär migration”. ■

Stockholms stad har delfinansierat åtta lokala utvecklingskontor i Bosnien-Hercegovina. Serben Sredoje Subotić, här med utbildningsförvaltningens Emina Krzović, driver kontoret i Osatica tillsammans med en muslim.